

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2026.01.01.17>

dr hab. Witold SOB CZAK, prof. AJP

<https://orcid.org/0000-0001-8617-0905>

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

e-mail: wsobczak@ajp.edu.pl

Autonomia sportu a prawa człowieka. Granice ingerencji państwa i trybunałów międzynarodowych (część I). Podstawy teoretyczne, arbitraż sportowy i ochrona praw jednostki

Streszczenie

W artykule przeprowadzono analizę problemu granic autonomii sportu w świetle standardu Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W części pierwszej przedstawiono podstawy doktrynalne autonomii oraz jej relację do prawa jednostki do sądu, rzetelnej procedury i poszanowania życia prywatnego. Szczególną uwagę poświęcono roli CAS jako wyspecjalizowanego forum rozstrzygania sporów sportowych oraz ocenie jego zgodności z wymogami art. 6 EKPCz. Analiza orzeczeń w sprawach *Pechstein*, *Mutu* czy *Ali Rıza* prowadzi do wniosku, że autonomia sportu ma charakter instrumentalny i podlega kontroli konwencyjnej, a jej granice wyznaczają minimalne gwarancje państwa prawa. ETPCz akcentuje pierwszeństwo ochrony praw jednostki, odrzucając koncepcję całkowitej samoregulacji federacji sportowych. Wskazana zostaje również luka w standardzie konwencyjnym, która uzasadnia konieczność dalszej analizy z perspektywy prawa Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: autonomia sportu; prawa człowieka; Europejski Trybunał Praw Człowieka; prawo do sądu; arbitraż sportowy.

Wprowadzenie

Współczesne prawo sportowe ujawnia coraz wyraźniejsze napięcie między autonomią organizacji sportowych a międzynarodowymi standardami ochrony

praw człowieka¹. Tradycyjna zasada *lex sportiva*, rozumiana jako zdolność środowiska sportowego do samoregulacji i niezależnego kształtowania reguł rywalizacji, przez dekady stanowiła fundament wolności instytucjonalnej sportu². Jednak w miarę rosnącej roli sportu w sferze gospodarczej i społecznej oraz jego powiązań z prawem publicznym, coraz częściej pojawiają się pytania o granice tej autonomii, zwłaszcza w kontekście praw sportowców jako jednostek podlegających ochronie³.

Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny, zastosowano metodę analizy dogmatycznej oraz porównawczej w odniesieniu do źródeł prawa międzynarodowego, orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz), Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) i Trybunału Arbitrażowego ds. Sportu (Court of Arbitration for Sport – CAS)⁴. Zakres badań ograniczono do spraw precedensowych, w których ujawnia się problem relacji między autonomią sportu a ochroną praw jednostki. Celem było określenie granic autonomii organizacji sportowych w świetle obowiązków państw wynikających z prawa do sądu, zasady proporcjonalności oraz równego traktowania.

Ze względu na objętość oraz złożoność zagadnienia, tekst został podzielony na dwie powiązane części. Niniejsza, pierwsza część obejmuje podstawy teoretyczne autonomii sportu, charakter arbitrażu sportowego oraz analizę standardów konwencyjnych ETPCz dotyczących prawa do sądu i proporcjonalności. Druga część – przygotowana jako odrębny artykuł – dotyczyć będzie orzecznictwa TSUE, procesu konwergencji systemów europejskich oraz perspektyw dalszej ewolucji *lex sportiva* w kierunku porządku opartego na prawach człowieka.

Celem obu części jest zrekonstruowanie współczesnego modelu relacji między samoregulacją sportu a standardami międzynarodowej ochrony praw jednostki, przy uwzględnieniu wielopoziomowej struktury europejskiego nadzoru sądowego.

¹ Por. A. Duval, M. Viret, *The Court of Arbitration for Sport under Human Rights Scrutiny: The Role of the Swiss Federal Tribunal and the European Court of Human Rights*, [w:] V. Boillet, S. Weerts, A. R. Ziegler (red.), *Sports and Human Rights*, Cham 2024, s. 280–313; A. Duval, *Righting the Lex Sportiva: The Semenya v Switzerland Case...*, ECHRLR 2025, s. 238–267. Zob. także: C. Pérez González, *The effective application of international human rights law standards to the sporting domain*, ISLJ 2022, s. 152–164; J. Czepek, *Sports in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, EJJL 2019, s. 107–124.

² Por. M. Latty, *La lex sportiva: Recherche sur le droit transnational*, Paris 2007, s. 35–41; R. Siekmann, J. Soek (red.), *Lex Sportiva: What is Sports Law?*, The Hague 2012, s. 15–29.

³ Por. D. McArdle, *Dispute Resolution in Sport: Athletes, Law and Arbitration*, London – New York 2014; D. McArdle, *Sports Law, Sports Policy and the Amateur Athlete: Reflections on TopFit and Biffi v Deutscher Leichtathletikverband*, „Sports Law, Policy & Diplomacy Journal” 2023, 1(1), s. 15–35; A. Dulitzky, *Sporting and Exporting European Human Rights Law*, „NYU JILP” 2024, t. 56(2), s. 535–620.

⁴ S. Gardiner, J. O’Leary, R. Welch, S. Boyes, U. Naidoo, *Sports Law*, 4th edition, London – New York 2012; R. Parrish, *Sports Law and Policy in the European Union*, Manchester 2003.

Zasada samoregulacji środowiska sportowego, stanowiąca podstawę *lex sportiva*, była dotąd postrzegana jako gwarancja efektywności, elastyczności i neutralności w rozstrzyganiu sporów. W ostatnich latach jednak zarówno Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz), jak i Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) zaczęły dostrzegać, że autonomia sportu nie może być wartością absolutną, gdy jej realizacja prowadzi do naruszenia podstawowych praw człowieka, w tym prawa do sądu, równego traktowania oraz proporcjonalnej ingerencji w życie prywatne sportowców. Przełomowe orzeczenia w sprawach *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, *Semenya v. Switzerland*⁵ oraz *Platini v. Switzerland* pokazują, że w orzecznictwie międzynarodowym kształtuje się nowy standard ochrony praw sportowców, w którym *lex sportiva* współistnieje, lecz nie dominuje nad zasadami sprawiedliwości proceduralnej i równości stron⁶.

Teza niniejszego artykułu opiera się na założeniu, że orzecznictwo ETPCz, TSUE i CAS wskazuje na wyraźne kształtowanie się międzynarodowego standardu ochrony praw sportowców, w którym autonomia sportu – tradycyjnie chroniona przez zasadę samoregulacji – nie stanowi wartości absolutnej, lecz podlega ograniczeniom wynikającym z zasad prawa do sądu, równego traktowania i proporcjonalności. Celem badań było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób trybunały międzynarodowe wyznaczają granice tej autonomii oraz w jakim zakresie ingerencja w działalność organizacji sportowych może być uzasadniona koniecznością ochrony praw człowieka. Kluczowym stało się określenie, czy współczesne orzecznictwo międzynarodowe kształtuje jednolity model

⁵ Sprawa Caster Semenya dotyczyła zgodności z prawami człowieka regulacji World Athletics (dawniej International Association of Athletics Federations – IAAF) dotyczących zawodniczek z różnicami rozwoju płci (Differences of Sex Development – DSD). Po przyjęciu tych regulacji w 2018 r. C. Semenya zakwestionowała ich legalność w postępowaniu arbitrażowym przed Trybunałem Arbitrażowym ds. Sportu (CAS). W wyroku z 30 kwietnia 2019 r. (CAS 2017/A/4968, *Caster Semenya v. IAAF*) Trybunał uznał regulacje za co do zasady zgodne z prawem, mimo stwierdzenia ich dyskryminującego charakteru, uznając jednak tę dyskryminację za usprawiedliwioną w świetle celu zapewnienia uczciwości rywalizacji sportowej. Następnie C. Semenya wniosła skargę do Szwajcarskiego Trybunału Federalnego (Federal Supreme Court of Switzerland), który wyrokiem z 25 sierpnia 2020 r. oddalił skargę, ograniczając zakres kontroli do przesłanek określonych w art. 190 ust. 2 szwajcarskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym (Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht – IPRG). Po wyczerpaniu środków krajowych C. Semenya wniosła skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Szwajcarii. W wyroku z 11 lipca 2023 r. (skarga nr 10934/21) Izba ETPCz stwierdziła naruszenie art. 14 w związku z art. 8 Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Sprawa została następnie przekazana do Wielkiej Izby ETPCz, która wyrokiem z 10 lipca 2025 r. potwierdziła naruszenie art. 6 ust. 1 EKPC, uznając, że zakres kontroli sprawowanej przez Szwajcarski Trybunał Federalny nad orzeczeniem CAS nie zapewnił skarżącej prawa do rzetelnego procesu sądowego.

⁶ Zob. ETPCz, *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, skargi nr 40575/10 i 67474/10, wyrok z 2.10.2018 r.; *Semenya v. Switzerland*, skarga nr 10934/21, wyrok z 11.07.2023 r.; *Platini v. Switzerland*, skarga nr 526/19, wyrok z 5.03.2020 r.

relacji między autonomią sportu a odpowiedzialnością państwa za ochronę praw sportowców? Hipoteza badawcza zakłada, że w wyniku konwergencji orzecznictwa ETPCz, TSUE i CAS kształtuje się spójny, choć wielopoziomowy, standard ochrony praw jednostki w sporcie, który ogranicza tradycyjną autonomię organizacji sportowych, nie znosząc jej całkowicie. Autonomia ta podlega rekonstrukcji jako autonomia „warunkowa”, istniejąca tak długo, jak długo jest zgodna z zasadami proporcjonalności, równości i prawa do sądu⁷.

Analiza obejmuje zarówno orzeczenia bezpośrednio dotyczące sporów sportowych, jak *Mutu and Pechstein v. Switzerland* czy *Semenya v. Switzerland*, jak i te, które odnoszą się do szerszego problemu samoregulacji organizacji o charakterze quasi-publicznym, jak *Albert and Le Compte v. Belgium* czy *Ali Riza and Others v. Turkey*. Uwzględniono również dorobek orzecznictwa TSUE, w tym *Bosman v. Belgium* i *Meca-Medina and Majcen v. Commission*, które ilustrują wpływ zasad prawa unijnego na ograniczanie nadmiernej autonomii struktur sportowych w zakresie swobody przepływu osób, zasad konkurencji i ochrony równości⁸.

Metodologia zastosowana w badaniach łączy analizę dogmatyczną, której celem jest identyfikacja norm prawnych i ich wykładni w praktyce trybunałów międzynarodowych, z analizą porównawczą (*cross-case analysis*) pozwalającą zestawić orzeczenia różnych organów w celu wykazania ich wzajemnej konwergencji w zakresie standardów proceduralnych. Dodatkowo wprowadzono element analizy funkcjonalnej, służącej ocenie skuteczności rozwiązań przyjętych przez sądy arbitrażowe, w tym przez Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu (CAS), po reformach z 2019 r. Zakres badania ograniczono do analizy orzeczeń o charakterze precedensowym, przy czym nie obejmuje ono studiów empirycznych nad praktyką krajowych federacji sportowych ani badań ilościowych. Analiza ma charakter dogmatyczno-porównawczy, a jej celem nie jest ocena efektywności regulacji sportowych sensu largo, lecz rekonstrukcja obowiązujących standardów prawnych w perspektywie konwencyjnej i unijnej.

Badanie to zakłada, że orzecznictwo międzynarodowe, obejmujące zarówno sprawy ściśle sportowe, jak i te dotyczące autonomii zawodowej oraz odpowiedzialności państwa za działania prywatnych podmiotów, ujawnia proces tworzenia się nowego porządku prawnego, w którym granice autonomii sportu są wyznaczane przez międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka. Ostatecz-

⁷ Por. K. Pijetlovic, *Conditional Autonomy of Sports Associations under EU Law*, [w:] *EU Sports Law and Breakaway Leagues in Football*, The Hague 2015, s. 47–78.

⁸ Dobór orzeczeń oparto na ich znaczeniu precedensowym i wpływie na rozwój standardów proceduralnych w sporcie. Sprawy *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, *Semenya v. Switzerland* oraz *Platini v. Switzerland* tworzą spójną linię orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w zakresie oceny niezależności arbitrażu sportowego i ochrony praw procesowych jednostki. Z kolei orzeczenia *Bosman v. Union Royale Belge des Sociétés de Football Association* (C-415/93) oraz *Meca-Medina and Majcen v. Commission* (C-519/04 P) wyznaczyły unijny standard kontroli proporcjonalności w sporcie, stanowiąc punkt odniesienia dla współczesnej doktryny tzw. *conditional autonomy*.

nym celem analizy jest wykazanie, że współczesne prawo sportowe ewoluuje w kierunku modelu zrównoważonego – opartego na szacunku dla samoregulacji, lecz podporządkowanego nadrzędnym zasadom sprawiedliwości, równości i proporcjonalności.

1. Autonomia sportu jako wartość prawna i społeczna

Zasada autonomii sportu, określana mianem *lex sportiva*⁹, stanowi jedno z najbardziej charakterystycznych zjawisk współczesnego prawa międzynarodowego o wymiarze transnarodowym¹⁰. Obejmuje ona zbiór zasad, norm i praktyk wytworzonych przez organizacje sportowe, które – pomimo braku umocowania w systemach krajowych – uzyskały uznanie i skuteczność na poziomie globalnym¹¹. Jak wskazuje Antoine Duval, *lex sportiva* pełni funkcję „transnarodowego porządku prawnego” (*transnational legal order*), w którym regulacje dotyczące rywalizacji, kwalifikacji zawodników, etyki sportowej i dyscypliny funkcjonują poza klasycznymi ramami prawa publicznego, a jednocześnie wywierają realny wpływ na sytuację prawną jednostek¹².

Historycznie zasada autonomii sportu wywodzi się z dążenia Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego (MKOl) i międzynarodowych federacji sportowych do uniezależnienia decyzji organizacyjnych od wpływów politycznych i narodowych¹³. W okresie powojennym umożliwiło to stworzenie jednolitego, samoregulacyjnego systemu zarządzania sportem, opartego na wspólnych wartościach, takich jak *fair play*, solidarność i apolityczność. Jak zauważa Lorenzo Casini, autonomia sportu była pierwotnie rozumiana nie jako przywilej korporacyjny,

⁹ J.A.R. Nafziger, *International Sports Law: A Replay of Characteristics and Trends*, „The American Journal of International Law” 1992, 86(3), s. 489–518.

¹⁰ Por. M. Latty, *La lex sportiva: Recherche sur le droit transnational*, Paris 2007, s. 35–41; L. Casini, *The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sport*, „German Law Journal” 2011, 12(5), s. 1317–1340; L. Casini, *Sports Law: A Global Legal Order?*, „SSRN Electronic Journal” 2012, s. 1–18; L. Casini, *The Emergence of Global Administrative Systems: The Case of Sport*, „Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation” 2015, nr 1, s. 1–28..

¹¹ Por. A. Duval, M. Viret, *The Court of Arbitration for Sport under Human Rights Scrutiny: The Role of the Swiss Federal Tribunal and the European Court of Human Rights*, [w:] *Sports and Human Rights*, V. Boillet, S. Weerts, A. R. Ziegler (red.), Cham 2024, s. 280–313.; A. Duval, *Righting the Lex Sportiva: The Semenya v Switzerland Case...*, ECHRLR 2025, s. 238–267. Zob. także: C. Pérez González, *The effective application of international human rights law standards to the sporting domain*, ISLJ 2022, s. 152–164; J. Czepek, *Sports in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, EJIL 2019, s. 107–124.

¹² Ibidem.

¹³ IOC, *Basic Universal Principles of Good Governance of the Olympic and Sports Movement*, Lausanne 2008, s. 3–5; J.A.R. Nafziger, *International Sports Law...*, s. 489–518; J.A.R. Nafziger, *International Sports Law*, [w:] J.A.R. Nafziger, S.F. Ross (red.), *Handbook on International Sports Law*, red., 2nd ed., Cheltenham – Northampton 2022, s. 1–27.

lecz jako środek ochrony integralności sportu i jego neutralności wobec sporów politycznych¹⁴. W tym sensie autonomia sportu wpisuje się w szerszą kategorię globalnych reżimów regulacyjnych, których legitymacja nie wynika z ustawodawstwa państw, lecz z akceptacji społecznej i efektywności instytucjonalnej.

Wypada zauważyć, że z czasem jednak *lex sportiva* przybrała charakter rozbudowanego systemu regulacyjnego, obejmującego zarówno normy materialne (dotyczące rywalizacji, dopingu czy transferów), jak i proceduralne, związane z arbitrażem sportowym i postępowaniami dyscyplinarnymi¹⁵. W efekcie wytworzył się dualizm między jej funkcją techniczną – służącą efektywności i specjalizacji – a funkcją normatywną, która wpływa na sytuację prawną jednostek w sposób zbliżony do działania prawa publicznego. Trybunały międzynarodowe coraz częściej dostrzegają ten charakter, wskazując, że działalność federacji sportowych ma cechy „władzy quasipublicznej”, zwłaszcza gdy ich decyzje mają skutki dla praw podstawowych sportowców (por. *Ali Riza and Others v. Turkey*, ETPCz, 2020)¹⁶.

W tym kontekście autonomia sportu posiada podwójny wymiar: funkcjonalny i instytucjonalny. Autonomia funkcjonalna odnosi się do swobody regulowania zasad rywalizacji, organizacji zawodów, przyznawania licencji czy kontroli antydopingowej. Z kolei autonomia instytucjonalna dotyczy struktury organizacyjnej federacji, sposobu powoływania organów decyzyjnych i trybunałów arbitrażowych, a także niezależności procesów decyzyjnych od wpływów politycznych czy komercyjnych. Jak podkreślają Rigozzi i Kaufmann-Kohler, oba te aspekty są dziś przedmiotem dynamicznej reinterpretacji – nie jako wyraz absolutnej niezależności, lecz jako mechanizmy wymagające zgodności z podstawowymi zasadami sprawiedliwości proceduralnej i ochrony praw jednostki¹⁷.

Zasada autonomii sportu w ujęciu międzynarodowym pełni zatem dwojaką funkcję: z jednej strony umożliwia sprawne zarządzanie globalnym ruchem sportowym, z drugiej – stwarza ryzyko nadużyć wynikających z braku demokratycznej kontroli i ograniczonych mechanizmów odwoławczych. W literaturze pojawia się pojęcie „autonomii warunkowej” (*conditional autonomy*), które oddaje ideę, że współczesna *lex sportiva* może być utrzymana wyłącznie wówczas, gdy

¹⁴ L. Casini, *The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sport*, „German Law Journal” 2011, 12(5), s. 1317–1340; L. Casini, *Sports Law: A Global Legal Order?*, „SSRN Electronic Journal” 2012, s. 1–18; L. Casini, *The Emergence of Global Administrative Systems: The Case of Sport*, „Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation” 2015, nr 1, s. 1–28.

¹⁵ R. Siekmann, J. Soek (red.), *Lex Sportiva: What is Sports Law?*, The Hague 2012, s. 53–70.

¹⁶ Sprawa *Ali Riza and Others v. Turkey*, skarga nr 30226/10, wyrok ETPCz z 28 stycznia 2020 r.

¹⁷ G. Kaufmann-Kohler, A. Rigozzi, *International Arbitration: Law and Practice in Switzerland*, Oxford 2015; A. Rigozzi, *The Legal Framework of International Sports Arbitration*, [w:] A. Arroyo (red.), *Arbitration in Switzerland: The Practitioner’s Guide*, Zurich 2018, s. 1047–1107; A. Rigozzi, *Sports Arbitration under the CAS Code: Procedural Principles and Recent Developments*, [w:] C. Müller, A. Rigozzi (red.), *New Developments in International Commercial Arbitration 2020*, Schulthess 2020, s. 77–130.

pozostaje w zgodzie z nadrzędnymi zasadami międzynarodowego porządku praw człowieka¹⁸.

Przemiana ta jest szczególnie widoczna w orzecznictwie ETPCz, który w sprawach dotyczących arbitrażu sportowego i samoregulacji organizacji zawodowych konsekwentnie stosuje test proporcjonalności między interesem wspólnotowym a prawami jednostki. W sprawie *Albert and Le Compte v. Belgium* Trybunał wskazał, że nawet organy samoregulacyjne działające w ramach stowarzyszeń prywatnych muszą respektować wymogi niezależności i bezstronności, jeśli ich decyzje wywierają skutki w sferze praw jednostki¹⁹. Analogiczna zasada znalazła rozwinięcie w orzecznictwie dotyczącym sportu, gdzie ETPCz uznaje, że autonomia federacji nie zwalnia państwa z obowiązku zapewnienia skutecznego nadzoru nad procedurami, które mogą wpływać na prawa zawodników (por. *Mutu and Pechstein v. Switzerland*)²⁰.

Autonomia sportu, jakkolwiek niezbędna dla zachowania specyfiki i samoregulacyjnego charakteru tej dziedziny, przestaje więc być kategorią samoistną. Jej utrzymanie zależy od zdolności środowiska sportowego do zapewnienia zgodności swoich mechanizmów decyzyjnych z międzynarodowymi standardami praw człowieka, w szczególności z prawem do sądu, zasadą równości stron i zakazem dyskryminacji. W tym sensie *lex sportiva* przestaje być odrębnym, wyłączonym od kontroli systemem normatywnym, a staje się częścią szerszego porządku prawa międzynarodowego opartego na zasadach przejrzystości, odpowiedzialności i proporcjonalności²¹.

2. Autonomia sportu a arbitraż przymusowy – czy sportowiec ma realny wybór?

Arbitraż sportowy stanowi kluczowy mechanizm realizacji zasady *lex sportiva*. Został on zaprojektowany jako alternatywa wobec systemu sądownictwa państwowego, mająca zapewnić szybkość, specjalizację i jednolitość orzecznictwa. Jednak wraz z rozwojem globalnych federacji sportowych, arbitraż ten nabrał charakteru przymusowego – warunkującego możliwość uczestnictwa w zawodach, uzyskania licencji lub kontynuacji kariery. W efekcie sportowiec, przy-

¹⁸ Por. K. Pijetlovic, *Conditional Autonomy of Sports Associations under EU Law*, [w:] *EU Sports Law and Breakaway Leagues in Football*, The Hague 2015, s. 47–78; K. Pijetlovic, *European Model of Sport: Alternative Structures*, [w:] J. Anderson, R. Parrish (red.), *Research Handbook on EU Sports Law and Policy*, Cheltenham – Northampton 2018, s. 97–120.

¹⁹ Sprawa *Albert and Le Compte v. Belgium*, skargi nr 7299/75 i 7496/76, wyrok ETPCz z 10 lutego 1983 r.

²⁰ Sprawa *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, skargi nr 40575/10 i 67474/10, wyrok ETPCz z 2 października 2018 r.

²¹ A. Geeraert, *The EU in International Sports Governance: A Principal-Agent Perspective on EU Control over FIFA and UEFA*, London 2016.

stępując do federacji, nie zawiera już klasycznej, dobrowolnej umowy o arbitraż, lecz akceptuje system orzekania jako *conditio sine qua non* swojego udziału w sporcie zawodowym. Z punktu widzenia praw człowieka kluczowe znaczenie ma pytanie o dobrowolność zgody na arbitraż. ETPCz w sprawie *Mutu and Pechstein* uznał, że wymuszone poddanie się jurysdykcji CAS może naruszać art. 6 EKPCz, jeżeli sportowiec nie ma realnej alternatywy dochodzenia swoich praw²².

2.1. Charakter prawny arbitrażu przymusowego

W literaturze i orzecznictwie utrwaliło się rozróżnienie między arbitrażem dobrowolnym a przymusowym. W pierwszym przypadku strony dysponują swobodą wyboru forum i zakresu kognicji arbitrów, w drugim zaś – decyzja o poddaniu sporu arbitrażowi wynika z regulaminów organizacji o dominującej pozycji instytucjonalnej. W sprawie *Mutu and Pechstein v. Switzerland* Trybunał wskazał, że mimo formalnej zgody sportowców na arbitraż przed CAS, ich sytuacja nie była równoważna z wolnym wyborem, ponieważ odmowa akceptacji postanowień arbitrażowych prowadziłaby do wykluczenia z życia zawodowego²³. Trybunał uznał, że taka „zgoda” nie spełnia standardu dobrowolności w rozumieniu art. 6 EKPCz, a państwo ma obowiązek zapewnienia, by system arbitrażowy funkcjonujący w jego jurysdykcji gwarantował rzeczywistą niezależność, bezstronność i dostępność środka prawnego (por. *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, skargi nr 40575/10 i 67474/10, wyrok z 2 października 2018 r.)²⁴. Analogiczny wniosek pojawił się w sprawie *Ali Riza and Others v. Turkey* (ETPCz, 2020), dotyczącej arbitrażu w ramach Tureckiej Federacji Piłki Nożnej. Trybunał orzekł, że brak sądowego nadzoru nad decyzjami arbitrażowymi oraz podporządkowanie arbitrów władzom federacji stanowiło naruszenie art. 6 EKPCz. Sprawa ta ma istotne znaczenie dla analizy sportu, ponieważ wskazuje, że nawet prywatne organizacje mogą wykonywać funkcje o charakterze quasipublicznym, a tym samym podlegać obowiązkowi przestrzegania konwencyjnych standardów sprawiedliwego procesu²⁵.

Jeszcze wyraźniejsze granice dopuszczalności arbitrażu w kontekście praw jednostki nakreślił ETPCz w sprawie *Semenya v. Switzerland*. Trybunał podkreślił,

²² *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, § 139–151.

²³ Por. CAS 2010/A/2283 i 2294, *Claudia Pechstein v. International Skating Union*, orzeczenie z 25 listopada 2011 r. – decyzja ta stanowiła bezpośredni punkt odniesienia dla rozstrzygnięcia ETPCz w sprawie *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, dotyczącej strukturalnych gwarancji niezależności arbitrów oraz dobrowolności zgody na arbitraż sportowy.

²⁴ Sprawa *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, skargi nr 40575/10 i 67474/10, wyrok ETPCz z 2 października 2018 r.

²⁵ Zob. A. Rigozzi, *The Legal Framework of International Sports Arbitration*, [w:] A. Arroyo (red.), *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*, Zurich 2018, s. 1047–1107; A. Rigozzi, *Sports Arbitration under the CAS Code: Procedural Principles and Recent Developments*, [w:] C. Müller, A. Rigozzi (red.), *New Developments in International Commercial Arbitration 2020*, Schulthess 2020, s. 77–130.

że obowiązek poddania się regulacjom o charakterze arbitrażowym nie może prowadzić do naruszenia praw wynikających z art. 8 (prawo do poszanowania życia prywatnego) oraz art. 14 EKPCz (zakaz dyskryminacji). W tym orzeczeniu zaakcentowano, że arbitraż nie jest wolny od obowiązku respektowania zasad równości i proporcjonalności – nawet wówczas, gdy dotyczy zagadnień technicznych, takich jak kwalifikacje sportowe czy regulacje medyczne²⁶.

2.2. Asymetria stron i iluzoryczność zgody sportowca

W praktyce relacja między sportowcem a federacją sportową jest zdominowana przez strukturalną nierówność sił. Federacje, dysponując monopolistycznym dostępem do organizacji zawodów i licencji, narzucają warunki uczestnictwa, których sportowiec nie ma realnej możliwości negocjować. W rezultacie jego zgoda na arbitraż ma charakter formalny, a nie faktyczny. Jak zauważa Kaufmann-Kohler, mechanizmy przymusowego arbitrażu w sporcie „rozmywają” klasyczne granice autonomii woli, przekształcając ją w instrument legitymizujący jednostronne decyzje organizacji o globalnym zasięgu²⁷.

ETPCz, analizując sprawy *Mutu and Pechstein* oraz *Ali Rıza*, przyjął, że w takich przypadkach obowiązkiem państwa jest zapewnienie „efektywnego środka ochrony prawnej” – w tym realnego dostępu do niezależnego sądu w sytuacjach, gdy arbitraż nie spełnia standardów rzetelności. Państwo, jako siedziba CAS (Szwajcaria) lub jako miejsce wykonania orzeczeń (np. Turcja), ponosi odpowiedzialność za brak skutecznych gwarancji proceduralnych²⁸.

²⁶ Por. CAS 2017/A/4968, *Caster Semenya v. IAAF*, orzeczenie z 30 kwietnia 2019 r., które poprzedzało wyrok ETPCz w sprawie *Semenya v. Switzerland*; CAS przyjął wówczas, że regulacje IAAF były proporcjonalne, co unaczynia różnicę w standardach oceny pomiędzy lex sportiva a europejskim systemem ochrony praw człowieka.

²⁷ G. Kaufmann-Kohler, A. Rigozzi, *International Arbitration: Law and Practice in Switzerland*, Oxford 2015; A. Rigozzi, *The Legal Framework of International Sports Arbitration*, [w:] A. Arroyo (red.), *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*, Zurich 2018, s. 1047–1107; A. Rigozzi, *Sports Arbitration under the CAS Code: Procedural Principles and Recent Developments*, [w:] C. Müller, A. Rigozzi (red.), *New Developments in International Commercial Arbitration 2020*, Schulthess 2020, s. 77–130.

²⁸ Por. Sprawa *Zubac v. Croatia*, skarga nr 40160/12, wyrok ETPCz z 5 kwietnia 2018 r., § 78–85. Trybunał podkreślił, że obowiązek zapewnienia efektywnego środka ochrony prawnej obejmuje także nadzór nad działalnością organów quasiprywatnych; zob. również *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* (GC), skargi nr 55391/13 i in., wyrok z 6 listopada 2018 r., § 190–205, gdzie Trybunał zdefiniował pozytywne obowiązki państwa w nadzorze nad organami samoregulacyjnymi. Analiza sprawy *FNASS v. France* pokazuje dodatkowo, że środki nadzorcze stosowane wobec sportowców – w szczególności obowiązki lokalizacyjne i kontrole antydopingowe – mogą prowadzić do naruszenia art. 8 EKPC, jeżeli nie pozostają w rozsądnej proporcji do realizowanego celu publicznego. Por. F. Bestagno, *Regulation of Sport Activities and Right to Respect for Private Life under the European Convention on Human Rights*, „European Papers – European Forum” 2018, Vol. 3, No. 1, s. 327–336.

2.3. Test proporcjonalności i granice samoregulacji

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka ukształtował się tzw. test proporcjonalności, który stanowi uniwersalne narzędzie oceny dopuszczalności ingerencji w prawa jednostki, także w sferze sportu. Trybunał przyjmuje, że każda ingerencja w wolności gwarantowane przez Konwencję – w tym w prawo do sądu, do poszanowania życia prywatnego czy do równego traktowania – musi być nie tylko oparta na legalnej podstawie i służyć uzasadnionemu celowi publicznemu, lecz również proporcjonalna w stosunku do realizowanego interesu. W odniesieniu do regulacji sportowych test ten przyjmuje specyficzną postać, ponieważ obejmuje zarówno aspekt organizacyjny (czy dana regulacja jest konieczna dla zachowania integralności dyscypliny), jak i indywidualny (czy nie prowadzi do nadmiernej ingerencji w prawa sportowca).

Pierwszy etap testu proporcjonalności polega na ocenie istnienia uzasadnionego celu ingerencji. W kontekście sportu może to być np. zapewnienie uczciwej rywalizacji, ochrona zdrowia zawodników, utrzymanie standardów etycznych czy zapobieganie dopingowi. Trybunał uznaje, że tego rodzaju cele co do zasady mieszczą się w granicach dopuszczalnej ingerencji, o ile nie stają się pretekstem do wprowadzania arbitralnych ograniczeń. Drugi etap dotyczy analizy niezbędności środka, czyli pytania, czy federacja sportowa mogła osiągnąć ten sam cel za pomocą mniej restrykcyjnych środków. W tym wymiarze ETPCz odwołuje się do zasady minimalnej ingerencji (*least intrusive means*), wymagając, by organizacje sportowe stosowały rozwiązania, które w możliwie najmniejszym stopniu ograniczają prawa jednostki, przy zachowaniu skuteczności regulacji. W kontekście sportu test proporcjonalności został także zastosowany w orzecznictwie TSUE, począwszy od sprawy *Meca-Medina and Majcen v. Commission* (C-519/04 P, 2006), gdzie Trybunał przyjął, że reguły antydopingowe mogą być zgodne z prawem unijnym, o ile są konieczne i proporcjonalne do celu ochrony integralności rywalizacji.

Trzeci etap, czyli ocena proporcjonalności sensu stricto, polega na zważeniu interesu publicznego i indywidualnego. Trybunał analizuje, czy negatywne skutki ograniczenia – takie jak naruszenie prywatności, godności lub możliwości wykonywania zawodu – nie są nadmierne w stosunku do celu, jaki dana regulacja ma chronić. W sprawie *Semenya v. Switzerland* ETPCz uznał, że choć przepisy World Athletics dotyczące klasyfikacji płciowej miały służyć uczciwej rywalizacji, ich skutki wobec jednostki były rażąco nieproporcjonalne. Zmuszenie zawodniczki do przyjmowania środków hormonalnych w celu spełnienia kryteriów dopuszczania do zawodów naruszało jej prawo do poszanowania życia prywatnego i integralności cielesnej wynikające z art. 8 EKPCz.

Orzeczenie to ma znaczenie precedensowe, ponieważ po raz pierwszy Trybunał uznał, że regulacje sportowe – mimo technicznego charakteru – podlegają pełnej ocenie z perspektywy praw człowieka. *Semenya* wskazuje, że autonomia organizacji sportowych kończy się tam, gdzie rozpoczyna się sfera ochrony god-

ności, zdrowia i tożsamości zawodnika. Jak podkreślił Trybunał, państwo nie może usprawiedliwiać braku reakcji argumentem o „neutralności wobec samoregulacji”, gdy konsekwencją jest trwałe naruszenie praw jednostki.

Podobny tok rozumowania, choć zastosowany w odwrotnym kierunku, przyjęł ETPCz w sprawie *Platini v. Switzerland*. Trybunał uznał, że o ile sankcje dyscyplinarne nakładane przez organizacje sportowe mogą istotnie ingerować w prawa jednostki, to nie naruszają Konwencji, jeżeli są oparte na przejrzystych zasadach, służą ochronie integralności sportu i pozostają proporcjonalne wobec przewinienia. Orzeczenie to podkreśla, że standard konwencyjny nie eliminuje autonomii dyscyplinarnej federacji, lecz nakłada na nią obowiązek zachowania równowagi między interesem wspólnotowym a prawami jednostki. W tym sensie *Platini* stanowi uzupełnienie linii orzeczniczej *Semenya*, wyznaczając granicę, po której ochrona praw człowieka nie znosi, lecz cywilizuje autonomię sportu.

W szerszym wymiarze test proporcjonalności stosowany wobec regulacji sportowych prowadzi do redefinicji pojęcia autonomii w sporcie. Oznacza to przejście od modelu absolutnej samoregulacji do modelu współodpowiedzialności, w którym organizacje sportowe zachowują swobodę w tworzeniu norm, ale muszą dowieść, że te normy są konieczne i proporcjonalne w demokratycznym społeczeństwie. Tym samym ETPCz przenosi ciężar dowodu z jednostki — zmuszonej dotąd do udowodnienia, że jej prawa zostały naruszone — na organizacje sportowe, które muszą wykazać, że ograniczenia te są rzeczywiście uzasadnione i niezbędne.

2.4. Porównanie arbitrażu dobrowolnego i przymusowego

Porównanie arbitrażu dobrowolnego i przymusowego pozwala zrozumieć skalę ograniczenia autonomii jednostki w sporcie. W klasycznym arbitrażu dobrowolnym strony w sposób świadomy i równorzędny wyrażają zgodę na poddanie sporu pod rozstrzygnięcie niezależnych arbitrów. Taka decyzja wynika z umowy stron, które mają możliwość negocjacji warunków postępowania, wyboru arbitrów, języka postępowania, a nawet siedziby sądu arbitrażowego. W takim modelu arbitraż stanowi realizację zasady autonomii woli - to strony decydują o kształcie i zakresie jurysdykcji arbitrów, zachowując jednocześnie możliwość rezygnacji z tej formy rozstrzygnięcia sporu i powrotu do sądu państwowego.

W sporcie sytuacja wygląda zupełnie inaczej. Arbitraż przymusowy, typowy dla systemu CAS, jest narzucany sportowcom w drodze regulaminów federacyjnych. Sportowiec, przystępując do federacji lub podpisując kontrakt zawodniczy, nie ma możliwości negocjowania klauzuli arbitrażowej – jest ona warunkiem koniecznym uczestnictwa w rozgrywkach. W praktyce oznacza to, że brak zgody na arbitraż CAS oznacza automatyczne wykluczenie z życia zawodowego. Takie rozwiązanie w oczywisty sposób osłabia zasadę dobrowolności, przekształcając arbitraż z narzędzia konsensualnego w instytucję przymusową o charakterze quasi-sądowym.

Różnice między obiema formami arbitrażu dotyczą również zakresu kontroli sądowej. W arbitrażu dobrowolnym sądy państwowe mogą w pełni badać zgodność orzeczenia z prawem oraz uchylać je w razie naruszenia zasady rzetelnego procesu. W arbitrażu sportowym kontrola ta jest ograniczona – Szwajcarski Federalny Sąd Najwyższy może interweniować jedynie w wyjątkowych przypadkach, np. przy rażącym naruszeniu porządku publicznego lub podstawowych zasad proceduralnych. Ponadto w arbitrażu sportowym jawność postępowań jest znacznie mniejsza, a wybór arbitrów – w praktyce zdominowany przez struktury CAS.

W efekcie arbitraż sportowy łączy cechy postępowania prywatnego z funkcjami publicznoprawnymi, ale nie zapewnia równowagi między stronami. Federacje sportowe, będące stroną silniejszą, kształtują zasady postępowania, wybierają arbitrów z listy ustalonej przez CAS i posiadają realny wpływ na przebieg sprawy. Sportowiec, pozbawiony możliwości negocjacji i ograniczony finansowo, znajduje się w pozycji podporządkowanej. Taki model, jak zauważył ETPCz w sprawie *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, może prowadzić do „iluzorycznego charakteru prawa do sądu” i naruszać art. 6 EKPCz.

Współczesne tendencje, zwłaszcza po reformach CAS z 2019 r., zmierzają do zbliżenia arbitrażu sportowego do standardów publicznego wymiaru sprawiedliwości²⁹. Wprowadzono większą przejrzystość procedur, jawność wyroków i możliwość publicznych przesłuchań, jednak zasadniczy problem – brak realnej dobrowolności – pozostaje. Dopóki uczestnictwo w arbitrażu CAS będzie warunkiem uprawiania zawodu sportowca, dopóty nie można mówić o pełnej zgodności tego systemu z art. 6 EKPCz.

2.5. Rola państwa w zapewnieniu efektywnego środka ochrony

Państwo, w którego jurysdykcji funkcjonuje organ arbitrażowy, ponosi konstytucyjny i konwencyjny obowiązek zapewnienia, że system ten nie prowadzi do naruszeń praw gwarantowanych przez EKPCz. Szwajcaria, jako państwo goszczące CAS, stanowi szczególnie przypadek, ponieważ mimo formalnego statusu CAS jako instytucji prywatnej, jego decyzje wywierają realne skutki prawne i ekonomiczne w życiu sportowców. W sprawach *Mutu and Pechstein v. Switzerland* (2018) i *Semenya v. Switzerland* (2023) ETPCz jednoznacznie wskazał, że brak skutecznego nadzoru państwa nad działalnością CAS może prowadzić do odpowiedzialności na gruncie konwencji³⁰.

²⁹ A. Rigozzi, *The Legal Framework of International Sports Arbitration*, [w:] A. Arroyo (red.), *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*, Zurich 2018, s. 1047–1107; A. Rigozzi, *Sports Arbitration under the CAS Code: Procedural Principles and Recent Developments*, [w:] C. Müller, A. Rigozzi (red.), *New Developments in International Commercial Arbitration 2020*, Schulthess 2020, s. 77–130.

³⁰ Wyroki ETPCz z dnia 2 października 2018 r., *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, op. cit.; oraz z dnia 11 lipca 2023 r., *Semenya v. Switzerland*, op. cit.

Trybunał podkreślił, że obowiązek zapewnienia rzetelnego procesu ma charakter pozytywny i dotyczy wszystkich organów działających w ramach jurysdykcji państwa, niezależnie od ich statusu publicznego czy prywatnego. Oznacza to, że Szwajcaria jest zobowiązana nie tylko do zagwarantowania niezależności arbitrów, ale także do stworzenia efektywnego mechanizmu odwoławczego oraz do zapewnienia jawności procedur. Państwo nie może zasłaniać się argumentem o neutralności wobec samoregulacji sportu, gdy w rzeczywistości decyzje arbitrażowe ingerują w prawa człowieka jednostek.

Co więcej, obowiązek ten ma charakter dynamiczny – obejmuje zarówno ocenę istniejących procedur, jak i reagowanie na nowe problemy ujawniające się w praktyce. W orzeczeniu *Ali Rıza and Others v. Turkey* (2020) ETPCz wskazał, że nawet jeśli arbitraż funkcjonuje w ramach organizacji prywatnej, to brak realnego środka odwoławczego czyni państwo współodpowiedzialnym za naruszenie prawa do sądu³¹. W tym kontekście Szwajcaria została zobowiązana do zapewnienia „szczególnie rygorystycznej” kontroli sądowej w sprawach, w których w grę wchodzi prawo o fundamentalnym znaczeniu dla jednostki, jak prawo do pracy, prywatności czy równego traktowania.

W konsekwencji arbitraż sportowy, choć stanowi wyraz autonomii organizacji sportowych, nie może być traktowany jako strefa wyłączona spod jurysdykcji państwa³². Z perspektywy legislacyjnej uzasadnione wydaje się rozważenie stworzenia międzynarodowego instrumentu typu *soft law* swoistego „Kodeksu Praw Człowieka w Sporcie”, który ujednoliciłby standardy proceduralne w federacjach sportowych. Dokument taki mógłby funkcjonować w ramach UNESCO lub Rady Europy, stanowiąc odniesienie dla regulaminów CAS i federacji międzynarodowych³³. Autonomia sportu w tym zakresie jest warunkowa – przysługuje tak długo, jak długo mechanizmy samoregulacyjne pozostają zgodne ze standardami wynikającymi z art. 6 i 14 EKPCz. W praktyce oznacza to, że państwa są zobowiązane nie tylko do biernego respektowania autonomii sportu, lecz również do aktywnego zapewnienia, by arbitraż sportowy funkcjonował w sposób rzetelny, bezstronny i proporcjonalny.

3. CAS po reformie z 2019 roku

Reformy wprowadzone w Trybunale Arbitrażowym ds. Sportu (Court of Arbitration for Sport, CAS) w latach 2019–2020 stanowiły najpoważniejszą moder-

³¹ Wyrok ETPCz z dnia 28 stycznia 2020 r., *Ali Rıza and Others v. Turkey*, op. cit., § 92–96.

³² L. Casini, *The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sport*, „German Law Journal” 2011, 12(5), s. 1317–1340; L. Casini, *Sports Law: A Global Legal Order?*, „SSRN Electronic Journal” 2012, s. 1–18; L. Casini, *The Emergence of Global Administrative Systems: The Case of Sport*, „Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation” 2015, nr 1, s. 1–28.

³³ UNESCO, *Kazan Action Plan on Physical Education, Physical Activity and Sport*, Paryż 2017, pkt 3.1; Rada Europy, *European Sports Charter (Revised)*, Strasburg 2021, art. 1–2.

nizację systemu arbitrażu sportowego od czasu jego powstania w 1984 r. Ich celem było wzmocnienie legitymacji instytucjonalnej CAS, zwiększenie transparentności postępowań oraz dostosowanie mechanizmów proceduralnych do standardów wynikających z art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Reformy te były bezpośrednią reakcją na krytykę wyrażoną w orzecznictwie ETPCz, zwłaszcza w sprawach *Mutu and Pechstein v. Switzerland* oraz *Ali Riza and Others v. Turkey*, które ujawniły deficyty w zakresie niezależności, jawności i skuteczności nadzoru sądowego nad arbitrażem sportowym³⁴.

Jednym z najistotniejszych elementów reform było przekształcenie systemu powoływania arbitrów oraz redefinicja roli Międzynarodowej Rady Arbitrażowej ds. Sportu (ICAS), będącej organem nadzorczym CAS. W dotychczasowym modelu pojawiały się zarzuty o zbyt silne powiązanie ICAS z Międzynarodowym Komitetem Olimpijskim (MKOI), co podważało wizerunek CAS jako organu niezależnego. Reforma z 2019 roku wprowadziła szereg środków mających na celu ograniczenie wpływu federacji sportowych na skład osobowy trybunału.

Zmieniono procedurę powoływania arbitrów poprzez zwiększenie liczby nominacji dokonywanych przez niezależne podmioty – stowarzyszenia sportowców, organizacje prawnicze i uniwersytety. Zgodnie z nowym *Code of Sports-related Arbitration (2020 Edition)* lista arbitrów musi odzwierciedlać zasadę równowagi geograficznej, płciowej i funkcjonalnej, a kandydaci poddawani są weryfikacji pod kątem konfliktu interesów³⁵. Ponadto ograniczono liczbę kolejnych kadencji arbitrów, aby zapobiec ich trwałemu związaniu z konkretnymi organizacjami sportowymi.

Trzeba podkreślić, że reforma wzmocniła również status Prezydium CAS, które zyskało większą autonomię w zakresie przydzielania spraw i nadzoru nad

³⁴ Przed reformą z 2019 roku Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu (CAS) funkcjonował w strukturze silnie powiązanej z Międzynarodowym Komitetem Olimpijskim (MKOI). Międzynarodowa Rada Arbitrażowa ds. Sportu (ICAS), będąca organem nadzorczym CAS, była w większości obsadzana przez przedstawicieli ruchu olimpijskiego, co prowadziło do wątpliwości co do niezależności instytucji. Lista arbitrów sporządzana była w praktyce przez ICAS i MKOI, a sportowcy nie mieli realnego wpływu na skład osobowy trybunału. Postępowania przed CAS miały charakter zasadniczo niejawnny, a orzeczenia – z wyjątkiem nielicznych precedensów – nie były publikowane. Kontrola sądowa nad orzeczeniami CAS była ograniczona do wąskich przesłanek określonych w art. 190(2) szwajcarskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym (PILA), co uniemożliwiało merytoryczne badanie zgodności orzeczeń z prawem człowieka. W rezultacie CAS był postrzegany jako instytucja quasiprywatna, zamknięta i zdominowana przez struktury federacyjne. To właśnie te cechy: brak jawności, ograniczona możliwość odwołania i strukturalna zależność od MKOI, stały się przedmiotem krytyki ETPCz w sprawach *Mutu and Pechstein v. Switzerland* (2018) i *Ali Riza and Others v. Turkey* (2020), stanowiąc bezpośredni impuls do przeprowadzenia reform z 2019 r. Por. ETPCz, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* (GC), wyrok z 6 listopada 2018 r. Trybunał odniósł zasady niezależności i przejrzystości procedur dyscyplinarnych do organów samoregulacyjnych, co stanowiło tło dla późniejszej reformy CAS.

³⁵ International Council of Arbitration for Sport (ICAS), *Code of Sports-related Arbitration* (2020 Edition), Lausanne 2020, art. S14-S20.

składem orzekającym. Wprowadzono obowiązek ujawniania powiązań arbitrów z federacjami oraz rozszerzono katalog okoliczności mogących uzasadniać ich wyłączenie. W literaturze podkreśla się, że zmiany te – choć nie eliminują całkowicie ryzyka strukturalnej zależności – stanowią znaczący krok w stronę zapewnienia zgodności z konwencyjnym standardem niezależnego sądu³⁶.

Kolejnym filarem reform było zwiększenie jawności postępowań arbitrażowych. W odpowiedzi na zarzuty ETPCz dotyczące braku przejrzystości i dostępności orzeczeń, CAS wprowadził zasadę publikowania pełnych uzasadnień wyroków oraz możliwość wnioskowania o publiczne rozprawy. Zgodnie z nowym regulaminem strona może żądać, aby postępowanie przed CAS odbyło się publicznie, co dotychczas było wyjątkiem, a nie regułą.

W sprawie *Mutu and Pechstein v. Switzerland* ETPCz podkreślił, że prawo do publicznego wysłuchania jest elementem niezbywalnym prawa do rzetelnego procesu i nie może być automatycznie ograniczane przez regulaminy organizacji sportowych³⁷. W konsekwencji CAS zmodyfikował swoje procedury, umożliwiając otwarte przesłuchania w przypadkach o znaczeniu publicznym lub precedensowym. Zmiana ta ma duże znaczenie symboliczne: arbitraż sportowy, który przez lata funkcjonował w sferze poufności, zyskał wymiar quasipubliczny, odpowiadający standardom sprawiedliwości proceduralnej obowiązującym w systemach sądowych.

Jawność objęła również sam proces publikowania orzeczeń. Obecnie wyroki CAS są dostępne online w zanonimizowanej formie, co umożliwia kontrolę społeczną i naukową oraz ułatwia harmonizację praktyki orzeczniczej. Jak zauważa Duval, ta zmiana stanowi przełom w rozumieniu *lex sportiva* – prawo sportowe przestaje być systemem zamkniętym, a staje się częścią globalnego porządku prawnego, dostępnego dla nauki, opinii publicznej i samych sportowców³⁸.

³⁶ Por. A. Rigozzi, *The Legal Framework of International Sports Arbitration*, [w:] A. Arroyo (red.), *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*, Zurich 2018, s. 1047–1107; A. Rigozzi, *Sports Arbitration under the CAS Code: Procedural Principles and Recent Developments*, [w:] C. Müller, A. Rigozzi (red.), *New Developments in International Commercial Arbitration 2020*, Schulthess 2020, s. 77–130.

³⁷ *Mutu and Pechstein v. Switzerland*, op. cit., § 159–164.

³⁸ Zob. CAS 2020/A/7277, *World Anti-Doping Agency (WADA) v. Russian Anti-Doping Agency (RU-SADA)*, orzeczenie z 17 grudnia 2020 r. – pierwsza duża sprawa po reformie CAS z 2019 r., w której zastosowano mechanizmy jawności oraz udział *amicus curiae*, co potwierdziło praktyczne wdrożenie nowych standardów proceduralnych; por. także A. Duval, M. Viret, *The Court of Arbitration for Sport under Human Rights Scrutiny: The Role of the Swiss Federal Tribunal and the European Court of Human Rights*, [w:] V. Boillet, S. Weerts, A. R. Ziegler (red.), *Sports and Human Rights*, Cham 2024, s. 280–313; A. Duval, *Righting the Lex Sportiva: The Semenya v Switzerland Case...*, ECHRLR 2025, s. 238–267. Zob. także: C. Pérez González, *The effective application of international human rights law standards to the sporting domain*, ISLJ 2022, s. 152–164; J. Czepek, *Sports in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, EIJL 2019, s. 107–124.

Trzecim filarem reform CAS było dostosowanie mechanizmów nadzoru sądowego do zaleceń wynikających z orzecznictwa ETPCz. Szwajcarski Federalny Sąd Najwyższy, który jest właściwy do kontroli orzeczeń CAS, przyjął po 2019 r. nową linię orzeczniczą, zgodnie z którą w sprawach dotyczących praw podstawowych stosuje się „szczególnie rygorystyczny” standard oceny zgodności z art. 6 EKPCz (*Semenya v. Switzerland*, §201–204)³⁹. Oznacza to, że sądy krajowe mogą badać nie tylko formalną poprawność procedury, ale także merytoryczną proporcjonalność decyzji, jeśli istnieje ryzyko naruszenia praw człowieka.

Reforma przewidziała ponadto możliwość składania tzw. *amicus curiae briefs* przez organizacje społeczne i eksperckie, co otworzyło system sportowego wymiaru sprawiedliwości na głos zewnętrzny. Wprowadzono również obowiązek okresowej oceny kodeksu CAS przez niezależne gremia prawnicze, co zwiększa transparentność i dynamikę adaptacyjną systemu⁴⁰.

Choć reformy z 2019 r. nie wyeliminowały wszystkich problemów strukturalnych, to jednak znacząco poprawiły przejrzystość, niezależność i kontrolowalność CAS. W praktyce oznacza to stopniowe przejście od modelu arbitrażu czysto prywatnego ku modelowi arbitrażu hybrydowego, w którym *lex sportiva* pozostaje autonomicznym porządkiem normatywnym, ale musi funkcjonować w zgodzie z zasadami wynikającymi z prawa międzynarodowego praw człowieka.

Jak zauważa Rigozzi, współczesny CAS po reformie 2019 r. przestał być „zamkniętym trybunałem technicznym”, a stał się „sądem quasipublicznym” – instytucją odpowiedzialną nie tylko za sprawiedliwe rozstrzygnięcie sporów sportowych, lecz również za ochronę godności, równości i praw proceduralnych zawodników⁴¹. To przesunięcie akcentów – od efektywności do odpowiedzialności – stanowi jeden z najważniejszych przełomów w historii międzynarodowego prawa sportowego.

Wnioski

Analiza standardu Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności prowadzi do wniosku, że autonomia sportu nie może być traktowana jako zasada absolutna ani nienaruszalna. ETPCz konsekwentnie pod-

³⁹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 11 lipca 2023 r., *Semenya v. Switzerland*, skarga nr 50976/18, HUDOC, § 201–204; por. Szwajcarski Trybunał Federalny, wyrok z 29 stycznia 2020 r., sygn. 4A_318/2019 (*Pechstein II*), „Schweizerisches Bundesgericht Entscheidungen”.

⁴⁰ ICAS, *Code of Sports-related Arbitration* (2020 Edition), op. cit., art. S21 ust. 3.

⁴¹ A. Rigozzi, *The Legal Framework of International Sports Arbitration*, [w:] A. Arroyo (red.), *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*, Zurich 2018, s. 1047–1107; A. Rigozzi, *Sports Arbitration under the CAS Code: Procedural Principles and Recent Developments*, [w:] C. Müller, A. Rigozzi (red.), *New Developments in International Commercial Arbitration 2020*, Schulthess 2020, s. 77–130.

kreśla pierwszeństwo ochrony praw jednostki, w szczególności prawa do rzetelnego procesu (art. 6 EKPCz) oraz prawa do poszanowania życia prywatnego, obejmującego status i integralność zawodnika (art. 8 EKPCz). Trybunał strasburski nie kwestionuje istnienia odrębności sportu, lecz akcentuje, że granice autonomii wyznacza zgodność z konwencyjnymi standardami proceduralnymi i materialnymi.

Istotnym elementem tego standardu pozostaje pozycja CAS jako wyspecjalizowanego forum rozstrzygania sporów sportowych. Z jednej strony ETPCz uznaje znaczenie jego funkcji w zapewnianiu szybkiego i eksperckiego wymiaru sprawiedliwości; z drugiej – wskazuje na konieczność wzmacniania niezależności instytucjonalnej, równowagi stron oraz transparentności procedur. Wyroki w sprawach *Pechstein*, *Mutu* czy *Ali Riza* pokazują, że legitymizacja arbitrażu sportowego zależy od jego zgodności z minimalnymi gwarancjami państwa prawa.

Z perspektywy EKPCz autonomia sportu jawi się zatem jako wartość instrumentalna: ma ona służyć sprawnemu funkcjonowaniu rywalizacji sportowej, lecz nie może usprawiedliwiać ograniczeń, które godzą w istotę praw jednostki. ETPCz wyraźnie odrzuca koncepcję, zgodnie z którą federacje sportowe mogą stworzyć hermetyczny porządek prawny o charakterze quasisuwerennym. Wręcz przeciwnie – uznaje, że ich regulacje podlegają kontroli międzynarodowej, a obowiązek poszanowania praw człowieka jest trwale wpisany w europejski model sportu.

Jednocześnie standard EKPCz nie obejmuje pełnego spektrum problemów wynikających z działalności organizacji sportowych. ETPCz koncentruje się przede wszystkim na gwarancjach proceduralnych i ochronie praw jednostki, pozostawiając poza zakresem swojej kontroli kwestie związane z konkurencją, rynkiem wewnętrznym czy dostępem do działalności gospodarczej. Z tego względu analiza konstytucyjnych ograniczeń autonomii sportu wymaga uzupełnienia o perspektywę prawa Unii Europejskiej.

W drugiej części artykułu podjęto ten problem, przedstawiając rolę TSUE, Komisji Europejskiej oraz prawa rynku wewnętrznego w procesie konwergencji standardów ochrony praw jednostki oraz konstytucjonalizacji *lex sportiva*.

Bibliografia

Literatura

- Bestagno F., *Regulation of Sport Activities and Right to Respect for Private Life under the European Convention on Human Rights*, „European Papers – European Forum” 2018, Vol. 3, No. 1, s. 327–336.
- Casini L., *The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sport*, „German Law Journal” 2011, 12(5), s. 1317–1340.

- Casini L., *Sports Law: A Global Legal Order?*, „SSRN Electronic Journal” 2012, s. 1–18.
- Casini L., *The Emergence of Global Administrative Systems: The Case of Sport*, „Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation” 2015, nr 1, s. 1–28.
- Czepek J., *Sports in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, „Espaço Jurídico Journal of Law (EJL)” 2019, vol. 20(3), s. 107–124.
- Dulitzky A., *Sporting and Exporting European Human Rights Law*, „New York University Journal of International Law and Politics” 2024, t. 56(2), s. 535–620.
- Duval A., *Righting the Lex Sportiva: The Semenya v Switzerland Case and the Human Rights Accountability of Transnational Private Governance*, „European Convention on Human Rights Law Review (ECHRLR)” 2025, s. 238–267.
- Duval A., Viret M., *The Court of Arbitration for Sport under Human Rights Scrutiny: The Role of the Swiss Federal Tribunal and the European Court of Human Rights*, [w:] V. Boillet, S. Weerts, A.R. Ziegler (red.), *Sports and Human Rights*, Cham 2024, s. 280–313.
- Gardiner S., O’Leary J., Welch R., Boyes S., Naidoo U., *Sports Law*, 4th edition, Routledge, London – New York 2012.
- Geeraert A., *The EU in International Sports Governance. A Principal-Agent Perspective on EU Control over FIFA and UEFA*, London 2016.
- Kaufmann-Kohler G., Rigozzi A., *International Arbitration: Law and Practice in Switzerland*, Oxford 2015.
- Latty M., *La lex sportiva: Recherche sur le droit transnational*, Paris 2007.
- McArdle D., *Dispute Resolution in Sport: Athletes, Law and Arbitration*, London – New York 2014.
- McArdle D., *Sports Law, Sports Policy and the Amateur Athlete: Reflections on TopFit and Biffi v Deutscher Leichtathletikverband*, „Sports Law, Policy & Diplomacy Journal” 2023, 1(1), s. 15–35.
- Nafziger J. A. R., *International Sports Law: A Replay of Characteristics and Trends*, „The American Journal of International Law” 1992, 86(3), s. 489–518.
- Nafziger J. A. R., *International Sports Law*, w: J. A. R. Nafziger, S. F. Ross (red.), *Handbook on International Sports Law*, 2nd edition, Cheltenham – Northampton 2022, s. 1–27.
- Parrish R., *Sports Law and Policy in the European Union*, Manchester 2003.
- Pérez González C., *The effective application of international human rights law standards to the sporting domain: Should UN monitoring bodies take central stage?*, „International Sports Law Journal (ISLJ)” 2022, s. 152–164.
- Pijetlovic K., *Conditional Autonomy of Sports Associations under EU Law*, [w:] *EU Sports Law and Breakaway Leagues in Football*, The Hague 2015, s. 47–78.
- Pijetlovic K., *European Model of Sport: Alternative Structures*, [w:] J. Anderson, R. Parrish (red.), *Research Handbook on EU Sports Law and Policy*, Cheltenham – Northampton 2018, s. 97–120.

Rigozzi A., *The Legal Framework of International Sports Arbitration*, [w:] A. Arroyo (red.), *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*, Zurich, 2018, s. 1047–1107.

Rigozzi A., *Sports Arbitration under the CAS Code: Procedural Principles and Recent Developments*, [w:] C. Müller, A. Rigozzi (red.), *New Developments in International Commercial Arbitration 2020*, Schulthess 2020, s. 77–130.

Siekmann R., Soek J. (red.), *Lex Sportiva: What is Sports Law?*, The Hague 2012.

Orzecznictwo

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA (ETPCz)

Albert and Le Compte v. Belgium, skargi nr 7299/75 i 7496/76, wyrok z 10 lutego 1983 r., HUDOC.

Ali Riza and Others v. Turkey, skarga nr 30226/10, wyrok z 28 stycznia 2020 r., HUDOC.

Mutu and Pechstein v. Switzerland, skargi nr 40575/10 i 67474/10, wyrok z 2 października 2018 r., HUDOC.

Platini v. Switzerland, skarga nr 526/19, wyrok z 5 marca 2020 r., HUDOC.

Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal (Wielka Izba), skargi nr 55391/13 i in., wyrok z 6 listopada 2018 r., HUDOC.

Semenya v. Switzerland, skarga nr 10934/21, wyrok z 11 lipca 2023 r., HUDOC.
(Uwaga redakcyjna: w przypisach pojawia się również inny numer skargi dla Semenya – patrz „Uwagi kontrolne” poniżej.)

Zubac v. Croatia, skarga nr 40160/12, wyrok z 5 kwietnia 2018 r., HUDOC.

TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ (TSUE)

Bosman v. Union Royale Belge des Sociétés de Football Association, C-415/93, wyrok z 15 grudnia 1995 r., EUR-Lex.

Meca-Medina and Majcen v. Commission, C-519/04 P, wyrok z 18 lipca 2006 r., EUR-Lex.

TRYBUNAŁ ARBITRAŻOWY DS. SPORTU (CAS)

Claudia Pechstein v. International Skating Union, CAS 2010/A/2283 i 2294, orzeczenie z 25 listopada 2011 r., CAS.

Caster Semenya v. IAAF, CAS 2017/A/4968, orzeczenie z 30 kwietnia 2019 r., CAS.

World Anti-Doping Agency (WADA) v. Russian Anti-Doping Agency (RUSADA), CAS 2020/A/7277, orzeczenie z 17 grudnia 2020 r., CAS.

SZWAJCARSKI TRYBUNAŁ FEDERALNY

Wyrok z 29 stycznia 2020 r., sygn. 4A_318/2019 (Pechstein II).

Akty prawa / dokumenty / inne

International Council of Arbitration for Sport (ICAS), *Code of Sports-related Arbitration* (2020 Edition), Lausanne 2020.

International Olympic Committee (IOC), *Basic Universal Principles of Good Governance of the Olympic and Sports Movement*, Lausanne 2008.

Rada Europy, *European Sports Charter (Revised)*, Strasburg 2021.

UNESCO, *Kazan Action Plan on Physical Education, Physical Activity and Sport*, Paryż 2017.

Szwajcarska ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym (PILA), art. 190(2).
(przywołana w przypisach jako podstawa ograniczonej kontroli wyroków CAS przez sąd szwajcarski)

The Autonomy of Sport and Human Rights. The Limits of State Interference and International Tribunals (Part I). Theoretical Foundations, Sports Arbitration, and the Protection of Individual Rights

Abstract

The article examines the limits of sports autonomy in light of the Convention standard and the case law of the European Court of Human Rights. Part One outlines the doctrinal foundations of autonomy and its relationship to the right to a fair trial, effective judicial protection and respect for private life. Particular emphasis is placed on the role of the CAS as a specialised dispute-resolution forum and on its compliance with Article 6 of the ECHR. The analysis of *Pechstein*, *Mutu* and *Ali Rıza* demonstrates that sports autonomy is instrumental rather than absolute and remains subject to Convention-based review. The ECtHR prioritises individual rights and rejects the notion of federations as self-contained regulatory systems immune from external scrutiny. The article also identifies a structural gap within the Convention framework, which necessitates complementary analysis under European Union law, addressed in Part Two.

Keywords: sports autonomy; human rights; European Court of Human Rights; right to a fair trial; sports arbitration.